ФЕНОМЕН ПСИХІЧНОЇ ТРАВМИ ТА ЯВИЩ, ЯКІ З НЕЮ ПОВ'ЯЗАНІ[1]

Зубовський Д. С.

DOI: 10.53672/ej.5.2018.01[1] Check for updates

Анотація. Тези Д. С. Зубовського присвячено історичним витокам знань про психічну травму. Автор відштовхується від усталеного академічного уявлення, за яким перші описи психотравми пов'язують з іменем З. Фрейда та з досвідом Першої світової війни, відтвореним у романах Е. М. Ремарка, тоді як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) отримав більш-менш чітке наукове осмислення лише впродовж останніх тридцяти років. Мета роботи – показати, що описи наслідків психічної травми значно давніші. Матеріалом аналізу обрано «Епос про Гільгамеша», поетичний твір давньосхідної літератури, який складався близько півтора тисячоліття починаючи з XVIII–XVII ст. до н. е., був записаний аккадською мовою на глиняних табличках і увібрав давні шумерські перекази. Методом слугує психологічне прочитання епічного тексту: фрагменти, що описують реакцію Гільгамеша на агонію і смерть найближчого друга Енкіду, автор зіставляє з діагностичними ознаками ПТСР. Показано, що втрата друга спричиняє в героя «екзистенційне потрясіння» базових уявлень про скінченність людського життя. Гільгамеш одягає одяг покійного, уникає спілкування, усамітнюється в пустелі, безцільно блукає, його не полишають нав'язливі думки про пережите горе, відчуття безпорадності й страх власної смерті. У висновках Д. С. Зубовський доводить, що в наведених рядках чітко простежуються почуття відстороненості, скорочення перспективи майбутнього та постійна безпорадність; разом зі стійкими болісними нав'язливими спогадами про трагедію ці ознаки відповідають чинному визначенню ПТСР у міжнародних психіатричних класифікаціях. Отже, перший відомий і доволі точний опис наслідків психологічної травми, на думку автора, щонайменше на 4000 років давніший, ніж прийнято вважати. Тези становлять інтерес для психологів, психіатрів і судових експертів, які працюють з особами, що пережили травматичні події, і демонструють можливості використання епічних текстів як джерела з історії психотравматології.

Ключові слова: психічна травма, посттравматичний стресовий розлад, Епос про Гільгамеша, історія психотравматології, горе, втрата близької людини, нав'язливі спогади, давньосхідна література.

The Phenomenon of Psychological Trauma and Related Phenomena

Zubovskyi D. S.

Abstract. Conventional academic accounts trace the first descriptions of psychological trauma to Sigmund Freud and to the experience of the First World War portrayed in the novels of Erich Maria Remarque, while post-traumatic stress disorder (PTSD) received a reasonably clear scientific definition only in the last three decades. In these conference theses, Zubovskyi D. S. argues that written descriptions of trauma sequelae are far older. The material analysed is the Epic of Gilgamesh, a work of ancient Near Eastern literature composed over roughly fifteen centuries from the 18th–17th centuries BC, recorded in Akkadian on clay tablets and drawing on earlier Sumerian legends. Using a psychological reading of the literary text, the author compares passages describing Gilgamesh's reaction to the agony and death of his closest friend Enkidu with the diagnostic features of PTSD. The loss causes an existential shock to the hero's basic beliefs about the finiteness of human life: he puts on his dead friend's

clothing, avoids other people, withdraws into the desert, wanders aimlessly and is haunted by intrusive thoughts, helplessness and fear of his own death. The author concludes that these lines reveal a sense of detachment, a foreshortened sense of the future and persistent helplessness, which, together with recurrent distressing memories of the tragedy, correspond to the current definition of PTSD in international psychiatric classifications. In his view, the epic contains the earliest fairly accurate description of trauma consequences and pushes the history of the subject back by at least 4,000 years. The theses will interest psychologists, psychiatrists and forensic experts working with trauma survivors and show the value of literary sources for the history of psychotraumatology.

Keywords: psychological trauma, post-traumatic stress disorder, Epic of Gilgamesh, history of psychotraumatology, grief, bereavement, intrusive memories, ancient Near Eastern literature.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 29.07.2018; у номері — 31.10.2018; DOI:* ***10.53672/ej.5.2018.01***[1].

Повний текст

Текст тезисів.

Постановка проблеми. Останнім часом мене все більше цікавить феномен психічної травми та явищ, які з нею пов'язані. Чим далі заглиблююсь в цю тематику, тим більше дивуюся своїм попереднім стереотипам та упередженням. Ось і вирішив поділитися з вами своїми нещодавніми спостереженнями.

Ще з університетської лави, у мене, як напевно і у більшості колег, сформувалось стійке академічне уявлення про появу перших знань про психічну травму та описів її прояву. В основному вони зводилися до персони З.Фрейда (куди ж без цього дядька) та тих жахів Першої світової війни, які з усіма деталями описав Ремарку своїх книгах. Однак матеріал, який нещодавно потрапив мені до рук, повністю перевернув ці уявлення з ніг на голову. Виявляється, що я омолоджував цю тематику як мінімум на 4.000 років!!!

Результати дослідження. Напевно про давньогрецьку міфологію та героїчні епоси, «колиски західної цивілізації», чули всі! А як на рахунок їх шумеро-аркадських аналогів? Так, відразу мушу погодитися з зауваженнями про екзотичність такої тематики, але визнайте, гортаючи сторінки таких книг, аж ніяк не сподіваєшся натрапити на опис симптоматики, яка тільки останні 30 років отримала більш-менш чітке наукове розуміння (- я маю на увазі ПТСР). Ось і я, коли починав читати «Епос про Гільгамеша», не очікував зустріти там перший в історії (і, до речі, доволі точний) опис наслідків психологічної травми.

«Епос про Гільгамеша» - це найвидатніший поетичний твір давньосхідної літератури, що створювався протягом півтори тисячі років, починаючи з XVIII—XVII століть до н. е. Твір, був увічнений на глиняних дощечках акадською мовою та увібрав у себе поетичне переосмислення давніх шумерських переказів.
У «Епосі» зображуються ключові епізоди героїчного життя Гільгамеша - славнозвісного воїна та володаря Уруку. Наскільки відомо сьогоднішній археології Гільгамеш (або Більгамеш) був цілком реальною історичною постаттю – жерцем та військовим вождем міста. Однак не зважаючи на свою реальність доволі рано Гільгамеш став зображатися напівбожеством, і навколо його постаті почали формуватися багаточисленні легенди та міфи. В кінцевому результаті ці міфи та легенди стали основою появи першого в історії людства історико-героїчного епосу.

«Епос про Гільгамеша» містить велику кількість різноманітних філософських та героїчних епізодів, однак, для історії вивчення психічної травми найбільше значення має опис реакції Гільгамеша на агонію та затяжний процес помирання його найближчого друга - Енкіду. Ця подія стає для Гільгімеша глибинною індивідуальною трагедією та призводить до «екзистенційного потрясіння» його базових уявлень про скінченність людського життя. Зокрема, для опису горювання героя по своєму другу в епосі наводяться

наступні рядки:
Торкнув він серце - воно не б'ється.
Закрив він другу лице, немов нареченій,
Сам, як орел, над ним кружляє,
Мов левиця, чиї левенята в пастці,
Грізно кидається взад і вперед він,
Мов кужіль, роздирає волосся,
Наче скверну, вбрання зриває...

Після втрати близької людини та обумовленого нею психологічного потрясіння Гільгамеша охоплюють переживання глибокого та невтримного відчаю. Він одягає одяг покійного та намагається уникнути спілкування з оточуючими усамітнюючись в пустелі. Однак навіть там його постійно не полишають нав'язливі думки, які знову і знову повертають його до пережитого горя. Він безцільно бродить та розмірковує над смертю Енкіду, відчуваючи непоборну безпорадність та страх своєї власної смерті. В епосі це описується наступним чином:
Енкіду, друг мій, якого так любив я,
З яким ми всі труди ділили,-
Людська доля його спіткала!
Шість днів проминуло, сім ночей проминуло,
Поки черви до носа його проникли.
Смерті я вжахнувся, життя не знайду я:
Думка про героя мене терзає!
Дальнім шляхом біжу в пустелю:
Думка про Енкіду, героя, мене терзає -
Дальнім шляхом блукаю в пустелі!
Як я замовкну, як промовчу я?
Милий мій друг став землею!
Енкіду, милий мій друг, став землею!
Так само, як він - чи я сам не ляжу,
Щоб не піднятись уже ніколи?
А тепер, скорпіоне, тебе зустрів я,-
Смерті лютої хай не побачу!

Висновок. У наведених вище рядках чітко простежуються такі широко відомі наслідки переживання психічної травми, як: почуття відстороненості, почуття скорочення перспективи майбутнього та постійне почуття безпорадності. Ці критерії, у поєднанні зі стійкими та болісними нав'язливими спогадами про трагедію, відображають поточне визначення ПТСР у міжнародних психіатричних класифікаціях.

У тезах відмічається, що останнім часом актуальність феномену психічної травми та явищ, які з нею пов'язані набуває все більшого значення. Чим далі автор заглиблюється в цю тематику, тим більше дивується своїм попереднім людським стереотипам та упередженням. Вивчення творів давньогрецької міфології та героїчних епосів на думку автора надає можливість дослідити повяву перших знань про психічну травму та її прояв в звичайному житті.

Ключові слова: *психічна травма, давньогрецька міфологіія.*

В тезисах отмечается, что в последнее время актуальность феномена психической травмы и явлений, которые с ней связаны приобретает все большее значение. Чем дальше автор углубляется в эту тему, тем больше удивляется своим предыдущим человеческим стереотипам и предубеждениям. Изучение произведений древнегреческой мифологии и героических эпосов по мнению автора позволяет исследовать повяву первых знаний о психической травмы и ее проявление в обычной жизни.

Ключевые слова: *психическая травма, древнегреческая мифология.*

References

1. Zubovskyi D. S. Fenomen psykhichnoi travmy ta yavyshch, yaki z neiu poviazani [The Phenomenon of Psychological Trauma and Related Phenomena]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2018. Vol. 3, No. 5 (17). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.5.2018.01. URL: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/917-zubovskij-d-c-fenomen-psikhichnoji-travmi-ta-yavishch-yaki-z-neyu-pov-yazani (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].